

Şiirin Sesini Boyayan Sinema:

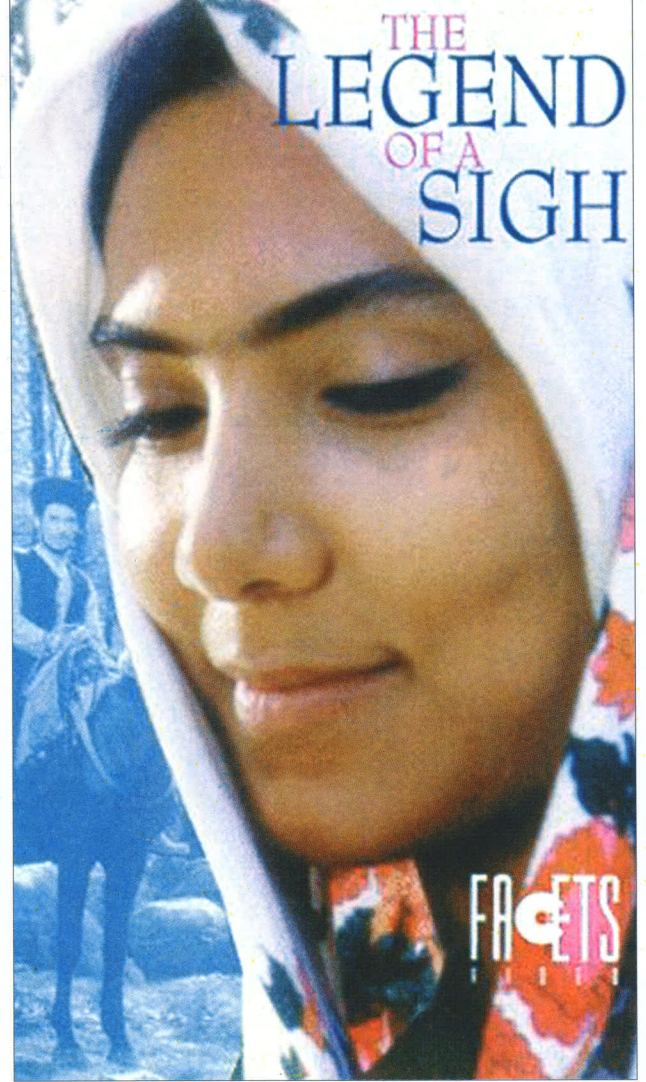
Ecz.Faysal SOYSAL*

2003'de Yapı Kredi, kültür sanat etkinlikleri adına bir ilki gerçekleştirdi. Sinema eleştirmeni Faysal Soysal tarafından organizesi yapılan ve Yapı Kredi Kültür Sanat'ın 'Kurmaca Gerçek; İran Sineması' olarak adlandırılan etkinlikleri kapsamında 15 film sinema severlerin ilgisine sunuldu. Ayrıca iki panel ile de İran ve Türk Sineması karşılaştırmalı olarak masaya yatırıldı.

Bir çoğu uluslararası film festivallerinde ödül alan filmler yoğun ilgi ile izlendi. Filmlerin bir kaçını saymak gerekirse: Yönetmen Abbas Kiarostami: Yolcu (1974), Yakın Çekim (1990), Hayat Devam Ediyor (1992); Amir Nadiri: Koşucu (1989); Kambozyan Pertovi: Balık (1989); Cafer Penahi: Ayna; Mohsen Makhmelbaf: İyilerin Düğünü, Bisikletli; Tehmina Milani: Ah Efsanesi; Ferhad Mehranfer: Kağıt Uçaklar; Macid Mecidi: Baba; Daryus Mehrçuyi: Hamon... İlk panele katılan Faysal Soysal, Tunca Arslan ve İhsan Kabil İran Sineması'nın gizli kalmış yönlerine parmak bastılar. Ayrıca bu sinemanın geleneği ve dili ile orjinal bir yaratımı dile getirdiğini ifade ederlerken ikinci panelde Necati Sönmez ve diğer panelistler Türk Sineması'nın çıkmasına değindiler. Yusuf Kaplan'ın da görüşleri ile de karşılaştırmalı olarak tartışmaya açılan Türk ve İran Sineması dinleyicilerin de katılımıyla farklı perspektiflerden değerlendirilmiş oldu.

20. Yüzyılda zamanın geldiği yer bir çok farklılıkla gerek insanı ve de doğal olarak yaşamıda büyük ölçüde parçalayıp ona kendince kendi gibi karmaşık bir yapı vermiştir. Bu kendisini ilk olarak teknoloji, ardından kültür ve sanatta büyük ölçüde felsefede inkarı pratiğe uymayacak şekilde adım adım hissettirmiştir. Şiirde eski yapı ve biçimi tümüyle hiçe sayıp ne şiirin sırtında bir yük ne de şairde bir disiplin bırakmıştır. Artık hayat gibi o da tıkanmakta, onun gibi düzensiz gözükken ama kendi içinde de bir mantığı barındıran şiirle beslenmekte ve beslenmektedir yaşanan zamanı. Ve eski edebiyat, resim, minyatür hatta tiyatro bile değişik bir uğraşın omuzuna yüklenmiştir.

Bu yeni uğraş yeri geldiğinde politik, siyasi, dini, ahlaki bir mesaj verebildiği gibi yarattığı imgelerle bunların olumsuzlanmasını da güçlü bir şekilde verebilmektedir. Görsel bir imgenin ardında hafızalara resimler işlediği gibi aynı zamanda bir ola-

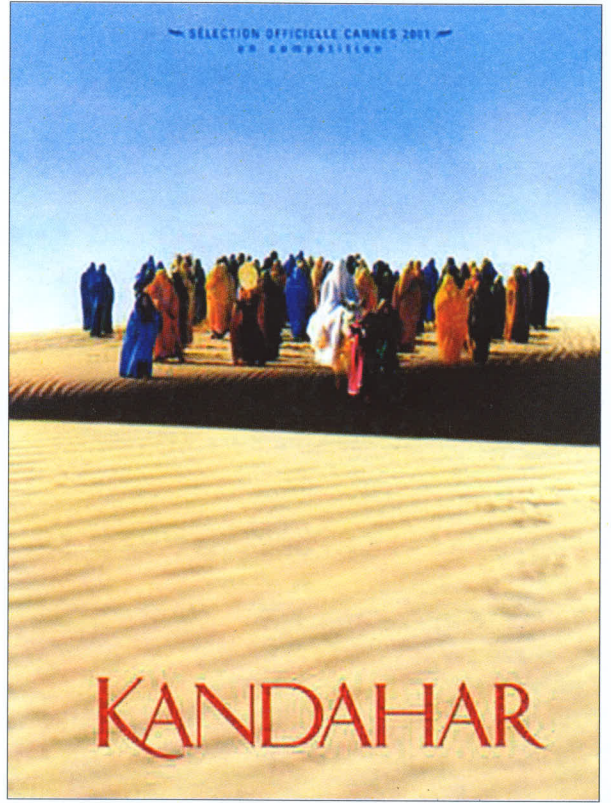

yın doğrudan kendisiyle yeni bir tecrübe yaşatabilmektedir. Her ne kadar hayatın kendisindeki yalnlığıyla derinden etkileyemese bile yer yer bir düşün kenarından hayata yeni uyanmış gibi bir kişilik anına getirmektedir bizi. Hiçbir yazınsal metnin veremediği bir duygu atmosferini ses ve müzik ile de destekleyerek zihinlerden öte bilinç ve kalbimizin kıyılarına bir sabah tazeliği ile sessizce dokunmaktadır. Yaşamın bazen sadece bir kesitini değil bütünü veya yarın ve ötesi hakkında da bir düş gücü yaratıcılığında dokunulması mümkün olmayan uykulardan ve yaşananlardan kaçırabilmektedir bizi. Hatta bazen öyle olur ki kimileri bu serüvenden bir daha dönemez bile. Bir Mecnun kalır Leyla'sı ol-

tecrübe veya hiçbir şeyi dinlemeyen zuhurunda bozuk ama kendi içinde anlamlı yeni bir ritim, ancak bu ritmi durdurmak için yeterli/ yetersiz olabilir. Bunları yapabilen bir uğraşın elbette ki mutlakiyeti ve kusursuzluğu olamayacaktır. Her güç içinde büyüklüğü oranında zayıflığını da taşır. Göğe bakmaya alışan sinemanın yeri geldiğinde / gelmediğinde ayaklarına gömülmesi de kaçınılmaz olacaktır.

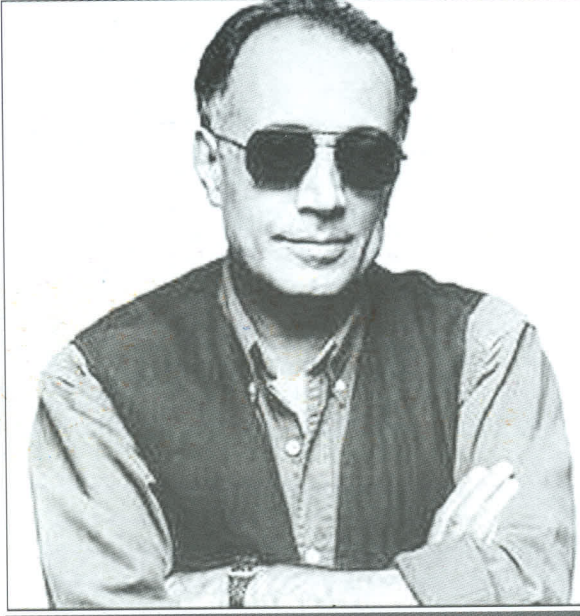
Belki ilklerinden çok sonra bu yola girmesi; İran Sineması'nın diğerlerinin tıkaandığı noktalarda daha üstten bakabilmesi ve bunlara çözümler üretebilmesi sebeplerinden biri sayılabilir. Her ne kadar en büyük temel kendi birikiminden -tarihi (felsefi/dil/sanat) birikimden bahsediyorum- kaynaklanıyorsa da zamanın onlara geldiği yer öte yandan değerli sanatçıların, devlet desteği ve bağımsız imkanlar yığınının da bir araya geldiği yerd. Gerek, devlet tarafından kurulan Farabi kurumu (1984), sinema komisyonu, tartışmalarla ilerleyen olgun bir perspektif, devlet tarafından tanınan sonsuz imkanlar büyük bir atılımdı İran Sineması için. Devrim sonrası göç eden sinema ve tiyatro sanatçılarına sunulan özel davet ve imkanlar, dünya çapında araştırma yapan komisyon ve sinema dergilerinin desteklenmesi, halkın duyarlılığını arttırmak için açılan uygun sinema salonları İran halkının bu sanattan uzak kalabilme ihtimalini ortadan kaldırıyordu. Yer yer bu eğitimi görmeyenlerin dahi büyük filmlerdeki üstün başarıları bu sinemayı bizdeki veya Amerika'daki kapitalist tekelleşmeden kurtardığı gibi sinemanın oyuncular veya sanatçılar üzerine konumlanan konjonktürünü değiştirmiştir. Böylece daha çok yönetmen sinemasıyla tanınan İran sineması Niki Karimi, Efsane Baygan ve sayılı oyuncu dışında sürekli yönetmeni ile tanınmıştır. Halkın veya doğal yaşamdan seçilen oyuncuların başarılı olmasında farklı sebepler olmakla birlikte önemlerini sayacak olursak: Güçlü bir Fars medeniyet geleneği, yoğun ve derin bir edebiyat birikiminin hala gönüllerde tazeliğini koruması (Firdavsi, Sadi, Hafız, Hayyam, Mevlana...) binlerce yıllık canlılığını koruyan minyatür ve musiki sanatı, eğitime okumaya verilen önem sonucu her çeşit yazılı ve sözlü metne ulaşabilmesi, Hz. Hüseyin ile gelen tarihi taziyeye, ağıt, destan, sözlü tiyatro (seyircilerin de katıldığı tiyatro) ve yoğun duygusal birikimle gönüllerin daima güzele, iyiye, adalete, yer yer isyana vs. aşına olması, ve doğal olarak da hayatın kimi zaman şiir olarak yaşanabiliyor olması... sayacağımız sınırlı sebepler arasında sayılabilir.

Devrimden sonra özel ilgilenilen İran sineması sahip olduğu "Yeşil Çam" sineması döngüsünden kurtulmuş yeni ve özgün yaratıcılığıyla festivallerde bir çok ilke imza atmaya başlamıştır. Sinemadaki insan doğasına uygun olmayan "Şiddet" ve "cinsel-

lik" ve hatta "Mesaj" olgularını dolaylı yoldan anlatmayı tercih etmesiyle birlikte Hollywood'dan ve Avrupa Sineması'nın da büyük handikaplarından ikisini aşmasıyla insana ve onun sanatsal yönüne zarar vermeden sürekli olumlu bir yaratıcılık katmıştır. Her ne kadar bunların sınırları hala tartışılmakta ise de insanı ve onun varoluşunu önemseyen yönetmenler, sanatkarlar ve yöneticiler sayesinde bunun daha iyi bir sonuca kavuşacağı beklenmektedir. Bu da ancak sinemanın yaşam ve din ile ilişkisini daha iyi tanımlayabilmekte gerçekleşecektir.

İran Sinemasının önemli yönetmen ve filmlerine değinmek gerekirse tarihi olarak Daryus Mehrcuyi'nin "Grav (1969)" filmi ile başlamak doğru olur. Filmde en değerli varlığı olan ineğin ölümü ile kendini inek olarak hissetmeye başlayan bir köylünün dramı işlenmektedir. İlk sosyal içerikli olarak görülen film alinasayonu da betimlemesi açısından Ali Şeriatî'nin modernizm konuşmalarında gönderme yapılan filmlerden biri olmuştur. Ayrıca İtalyan Neorealist film dalga akımının da etkileriyle İran Sineması'nın kendi dilini kurmaya çalışması açısından da bir ilktir. Ardından 1972 Arbi Evensiyani yalnızlık betimlemesi ile "Çeşme" filmini gösterime sundu. Seyircilerin ilgisizliği sonucu beş gün gösterimde kalabildi. Daha sonra Alman yeni sineması etkisinin görüldüğü şair Sohrab Şehidsales "Cansız Tabiat (1975) filmini çekti. Estetik ve şiirsel yoğunluğu sebebiyle eleştirmenlerin ve yönetmenlerin beğenisini

Abbas KIAROSTAMI

alan bu filmde seyircinin ilgisini üzerinde toplayamadı. Devrime doğru gelindiğinde önemli sayılacak filmlerin sayısı parmakla sayılırken devrimden sonra yukarıda saydığımız sebeplerden ötürü bir film endüstrisi oluşmaya başladı. 1974'ten beri sinema ile meşgul olan ve festival ödüllerinin bir çoğunu alan yönetmen Kiarostami "Dostun Evi Nerede (1989)" ile bütün yalnızlığa rağmen modern hayatın hala uzakta bile olsa bir dostun olduğunu şiirsel bir dil ile anlatmayı başardı. Nominalist yaklaşımı ile başarılı filmler çeken Kiarostami filmlerin senaryosunu sürekli geliş güzel yaşanan hayattan yazılı bir metin olmadan seçmesi ile dikkat çekti. Onun filmleri zaten hepimizin yaşadığı şeylerdir. Tek farkla; O, bunları kendi kamera ve sesinden bize tekrar yaşatıyordu. Öyle ki Yakın Çekimi (1990), Hayat Devam Ediyor (1992), Zeytinlikler Altında (1994) filmlerinde doğal olmayan kareler bulmak hemen hemen mümkün değildir.

İkinci bir yönetmen de devrim sineması yönetmeni olarak anılan ve ödüle doymayan filmleriyle tanıdığımız yönetmen Makhmelbaf. "İyilerin Düğünü (1989)" filminde cephede kazanılan inkilabın cephe gerisinde zenginlikler içinde kaybedildiğine işaret eder. Bu yönüyle bir hayli eleştiriye uğrayan film yine de ilgi ile izlendi. Ardından insanların fakirlik ve zor şartlara rağmen yine de erdemi ve onuru seçebileceği örneğini "Bisikletli" filmi ile gösterdi. "Ekmek ve Çiçek (1995) ile Devrimi; genç devrimci, yaşlı, tecrübeli, geleceği, şahın polisi, sıradan bir memur gibi farklı bakış açılarından eleştiriye sundu. Film 2 yıl yasaklı kaldı. Ardından eşsiz bir gazel niteliğinde olan "Gabbe (1996)" filmi ile ilgi topladı. Sonra "Kandehar'a Yolculuk" ve

"Sukut" filmleri ile bir çok başarıya imza attı.

Cafer Penahi "Ayna" filmi ile sinema ve hayat arasındaki farkı küçük bir kızın eşsiz oyunculuğu sayesinde tartışmaya açtı.

Amir Nadiri ise yoksulluğa rağmen insanın bitmeyen bir okuma, öğrenme ve yaşama azminin olduğunu dostluk penceresinden "Koşucu" filmi ile beyaz perdeye sundu. İlk Oscar adayı olarak da İran Sineması'nda bu filmin adı anılır (1989). Kadın yönetmenlerden Rahşan Beni İtimad "Nergis (1989)" ile olumlu ve hayatı doğrudan inşa etmede pozitif rolü olan bir kadın portresini çizdi. Tehmina Milani "Ah Efsanesi" ile insanın dönüp dolaşacağı kişinin bütün olumsuzluk ve eksiklerine rağmen kendi kişiliği olacağını efsanevi bir üslup ile anlatmaya çalıştı. Daryus Mehrçuyi insanların atası olmak için en sevdiği sevgiyi kurban eden İbrahim gibi yapmadan insanın sevdiğine kavuşamayacağını farklı bir dili ile "Hamon (1990)" film ile bize sundu.

Başarılar ve örnekleri ile birkaç yazıda bitiremeyeceğimiz İran Sineması, Modern insan için de şiirin yeni ritmi ve imgesi olması açısından uzağında olan insan için söyleyecek bir çok şeyi kendinde barındırmaktadır. Herkesin kendi sesini bulmak için herhangi bir filmi bir kere izlemesi sanırım yeterli olacaktır.

***) Mavi Eczane / Batman**

